

# СТАНОВИЩЕ

От проф. Валери Стоилов Стоянов, д.пс.н., кат. „Психология”,  
Юридически факултет на Варненски свободен университет „Черноризец  
Храбър”

относно дисертационен труд на тема:

## **„КРОСКУЛТУРАЛЕН АНАЛИЗ НА НАГЛАСАТА КЪМ САМОУБИЙСТВО”**

за присъждане на ОНС „доктор”, област на висше образование  
„Здравеопазване и спорт“, професионално направление 7.1.Медицина  
(Психиатрия),  
на **д-р Светлин Върбанов Върбанов**

### **I. Общо представяне на дисертационния труд, актуалност на темата и резултати от изследването.**

Дисертационният труд на Светлин Върбанов е посветен на *актуален* и значим за човешката цивилизация проблем. През последните години, като резултат от високата динамика на живот и значимите нива на стрес, които преживяват хората, се наблюдава увеличаване на честотата на депресивните разстройства, а самоубийството се нареди сред десетте водещи причини за смърт. Сред младите хора на възраст 15-29 години самоубийството се нарежда на второ място. По данни на Световната здравна организация (СЗО) през 2012 година в световен мащаб около 804 000 жители са загинали вследствие на суицид, което отговаря на честота 11,4 на 100 000 население (15 на 100 000 при мъжете и 8 на 100 000 при жените).

Високата социална значимост на самоубийството определя големия интерес към изследванията в тази област. Често незавършените суицидни опити водят до трайна инвалидизация, до нови суицидни опити и в крайна сметка до реализиран суицид. Реализираните самоубийства нанасят тежка травма върху семейството, близките, роднините и обществото. Води се глобална статистика и са разработени програми за превенция. Въпреки натрупаните данни и установяването на редица рискови фактори, все още липсва пълно разбиране на процесите на отключване и развитие на суицидното поведение и нивата на самоубийството в световен мащаб продължават да се покачват.

Всичко казано до тук обуславя актуалността на темата и необходимостта от нови изследвания и разбиране на явлението в дълбочина, за да се осъществява успешна превенция и значимо редуциране на суицидните опити.

*В структурно отношение* дисертационният труд се състои от въведение, три глави, заключение, изводи, приноси, използвана литература и приложения, разгърнати на 148 страници компютърна разпечатка. Използвани са 160 литературни източници, от които 6 на кирилица, а 154 са на латиница.

Дисертационният труд на Светлин Върбанов отговаря на всички изисквания за представяне на подобни разработки за публична защита. Налице е актуална, дисертабилна тема, като авторът на разработката намира „бялото поле“, върху което работи: „Въпреки натрупаните данни и установяването на редица рискови фактори, все още липсва пълно разбиране на процесите на отключване и развитие на суицидното поведение и нивата на самоубийството в световен мащаб продължават да се покачват. Все още не могат да бъдат обяснени и разликите в нивата на самоубийство в различните култури и държави. В този смисъл изследването на суицидната нагласа на индивидуално и обществено равнище може да спомогне за разбирането и редуцирането на суицидните нива.“ (с. 5).

В контекст на казаното, д-р Светлин Върбанов представя в теоретичната част на дисертационното изследване стегнат, логически издържан, критичен анализ на съществуващи модели за изследване на явлението и резултатите от емпирични изследвания на други автори. Прави впечатление обхватът на фактори, които докторантът анализира във връзка със суицидната нагласа и суицидното поведение и особената роля на психичния стрес.

Стрес-моделът за суицидно поведение се основава на наблюдението, че стресовите житейски събития често се явяват причинители на това поведение. Редица модели приемат стреса като основен рисков фактор. Такива модели показват, че житейски събития, които са оценени и възприети като значима вреда, могат да предизвикат суицидно поведение дори и без наличието на индивидуални предразполагащи психологични или биологични характеристики.

Докторантът прави основателно преглед и на взаимовръзките констатирани в изследвания на други учени, между суицида и фактори като: социо-демографски характеристики, психични заболявания, неблагоприятни житейски събития в детска възраст, психосоциален стрес, соматични болести, генетични фактори, сексуална ориентация, личностни характеристики. С това се очертава сложната картина на обуславянето на едно явление, което има значим социален резонанс и е намерило място със специфичното отношение към него, както в културните измерения и

ценностните ориентации на обществата, така и в нормативна уредба на редица държави.

Основателно е представянето в отделен параграф на проблема за нагласата към самоубийство. Като резултат от анализите за същността на нагласите и структурата им, докторантът стига до заключението: „...нагласата към самоубийство влияе върху всички етапи на суицидното поведение, а именно идеация, опити и реализирани самоубийства, както и върху нивата на самоубийство в съответната популация. Необходими са повече изследвания сред отделните индивиди и в различните социокултурални среди. Промяната в нагласата може да изиграе важна роля в превенцията на суицида.“ (с. 59). Основателно специално внимание се отделя и на проблема за психологичното измерване на нагласите за самоубийство.

На основата на задълбочените теоретични анализи е планирано адекватно емпирично изследване, като е поставена следната цел: „...да се направи сравнителен кроскултурален анализ на нагласата към самоубийство и нейната връзка с тревожните и депресивни преживявания.“ (с. 65). Постигането на целта на емпиричното изследване е структурирано в решаването на 9 задачи, първата от които смятам за нерелевантна към тази част на труда.

Дефинирани са 8 логични, емпирично проверими хипотези. Дизайнът на изследването е адекватен на заложената цел и издигнатите хипотези. Дизайнът е кроскултурен – сравнение на резултати от измерване по определени фактори между представители на различни култури. Участието в изследването е анонимно и доброволно. Данните са събрани на хартиен носител и онлайн, чрез системата SurveyMonkey. Участниците в изследването са от Австралия, Нова Зеландия, САЩ, Англия, Ирландия и Канада - 705 участници и от България - 463 участници.

Докторантът коректно е анализирал ограниченията на изследването. Безспорно при подобен дизайн не се улавят специфики на субкултурните общности, понякога с нагласи коренно различни от тези на болшинствата в обществото.

За целите на измерване на емпиричните индикатори на основните променливи от модела на изследването са използвани анкета, скала за суицидни нагласи, въпросник на Спилбъргър за тревожност (личностна и ситуативна), валидизиран и за български условия и въпросник за здравословно състояние на пациента (Patient Health Questionnaire - 2 (PHQ-2)).

Използваните статистически методи за обработка на информацията са релевантни на събраната емпирична информация и нейното представяне в различни скали.

Като цяло, *теоретичната част на дисертационния труд показва уменията на докторанта критично да анализира научна информация, правилно да се ориентира в йерархията на понятията, да извлече*

*практико-приложни акценти, както и да очертава рамките на собствен теоретичен модел за емпирична проверка на хипотези.*

*Емпиричното изследване е адекватно планирано и проведено, а емпиричната информация надлежно обработена и анализирана. Използван е богат арсенал от статистически филтри. Особено впечатление прави използването на факторен анализ за потвърждаване на факторната структура на въпросника за суицидни нагласи за българската извадка. Моделът на собственото за докторанта изследване логически произхожда от анализите в теоретичната част на дисертационния труд. Получени са научни и научно-приложни приноси в значима област от познанието за човека и клиничната практика.*

## **II. Научни и научно-приложни приноси:**

Приемам като приноси моменти следните постижения на докторанта:

1. Направеният задълбочен, критичен анализ на наличните обяснителни модели за същността на суицида като явление и факторите които обуславят появата на суицидна идеация, суициден план и суициден опит, както и за формиране на суицидни нагласи.

2. Емпирично разкритата, при използване на адекватен дизайн за изследване, културална диференциация в суицидните нагласи.

3. Валидизираната методика за измерване на суицидни нагласи за българска културна среда.

4. Разкритите взаимовръзки и влияния между нагласата към самоубийство, тревожните и депресивните преживявания, както и между нагласата към самоубийство и суицидното поведение.

*Резултатите от дисертационния труд са широко представени пред научната общност у нас и в чужбина.*

*Авторефератът съответства по съдържание на дисертационния труд.*

## **III. Бележки и препоръки по дисертационния труд**

Дисертационният труд дава поводи и за някои бележки и препоръки, които отнесени към бъдещата изява на Светлин Върбанов на научното поприще, само биха подобрили качеството на продукцията му.

1. Първата задача формулирана за постигане на целта от емпиричното изследване е релевантна на теоретичната част на труда, а не на емпиричната.

2. Резултатите от табл. 21 са анализирани, като се казва, че „...суицидната нагласа в най-голяма степен се обяснява от интензитета на депресивните преживявания (общият резултат от R<sup>2</sup>Q 2).“ (с.113). Стандартизираният коефициент обаче на личностната тревожност е по-голям от този на депресивните преживявания. Следователно най-силно

суицидната нагласа се обуславя от личностната тревожност и на второ място от депресивните преживявания.

*Изложените бележки и препоръки не поставят под съмнение достиженията на докторанта. Те са поглед към бъдещето и очертаващата се успешна кариера на вече изграден млад учен. Израз са на желание да се подкрепят научните търсения на д-р Светлин Върбанов и да се подобрява представянето на научната му продукция.*

### **III. Заключение**

Дисертационният труд на Светлин Върбанов представлява цялостно и актуално изследване в значима област от познанието за човека и клиничната практика. Докторантът е демонстрирал компетенции критично и задълбочено да анализира теоретични модели, правилно да се ориентира в йерархията на понятията, да формулира собствени модели и ги проверява емпирично. Приносите са от теоретичен и приложно-практичен характер.

Всичко това ми дава основание, с пълна убеденост да гласувам „за” и да препоръчам на уважаемите членове на Научното жури, да гласуват положително за присъждането на Светлин Върбанов на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование „Здравеопазване и спорт“, професионално направление 7.1.Медицина (Психиатрия).

23.02.2018 г.  
Гр. Варна

Разработил становището:  
Проф. д.пс.н. Валери Стоянов